ARMENIA, Journal en langue Arménienne, fondé à MARSEILLE en 1885.

ԱՐՄԱՆԻԱ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՑԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՑԼԵՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 26րդ չրջանի բաժնորդագինն է 20 ֆրանգ. Թիւրքիոյ և Պարսկաստանի համար 10 ֆրանգ, Ամերիկա կարելի է նաև բաժնորդագրուիլ քանի ամսու համարով ուղարկ, ամէն մէկ ամսականը 2 ֆր. (Թիւրքիոյ և Պարսկաստանի համար 1 ֆր.) հաշուելով: Նամակ և ծրար պէտք է ղրկել այս հասցէով. M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal *Arménia*
MARSEILLE (France)

ԻՋ ՏԱՐԻ
Թիւ 33
1911 ՄԱՅԻՍ 24 Դ.
(Հ. Տ. Մայիս 11)

ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, երբէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն ղրկուած գրութիւնները: Պարտաւոր չէ վերադարձնելու չհրատարակուած ձեռագիրները:
Յանձնարարութիւններ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:
Յանձնարարութեան 1 մէկ կէսերը 1 սանթիմէթր 1 կէս կէսերը 2 սանթիմէթր:

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues au bureau de la Rédaction : Place Alexandre-Labadie, 17.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայ գիւղօրագրութեան շուրջ. — Հայերը ի Թիւրքիա. — Հայերը ի Ռուսիա. — Շիրվանզադէի յոբելեանը. — Ամերիկաբնակ հայ արուեստագէտներ. — Շահեկան երեկոյթ մը. — Ասլան Սահակեանցի կտակած հրատարակչական շուրջ. — Ցաբելական ծանուցագիր. — Ֆրանսահ երկու նախարարներին պատուհած ադէտը. — Թիւրքական լուրեր. — Հասկասիրական (Արքը). — Յանձնարարութիւններ:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴ

Կը խնդրուի մեր այն բաժնորդներէ որոնք բաժնորդագինի պարտք ունին տակաւին, փութալ այս մինչեւ ցին հասցունել իրենց բաժնորդագինին որով թէ՛ իրենց պարտք կատարած և հաշիւը մաքրած կը լինին և թէ՛ գործին գիւրութիւն մը ստուած: Ամէնքին առանձին նամակներ գրելը ժամանակի մեծ կորուստ կը պատճառէ, որմէ կրնան ազատել մեզ մեր բաժնորդները իրենց փութալանութեամբ:

ՀԱՑ ՁԻՆԻՈՐԴԳՐՈՒԹԵՆՆ ՇՈՒՐՋ

Քանի որ ասկէ առաջ Թիւրքիոյ քաղաքական էնթրիքներից և բռնապետական ճնշումներից ամէնէն աւելի մենք Հայերս վնասուած էինք, բնականօրէն ամէնէն աւելի մեզ պիտի ուրախացնէր ծագող ազատութեան արշալոյսը: Եւ իրաւցնէ հոգով և մարմնով փարեցան Հայերը օսմ. Սահմանադրութեան և պահանջեցին հաւասարութիւն բոլոր Թիւրքիոյ բնակիչների, առանց ցեղի խտրութեան: Կառավարութիւնը բաւական տատանումներ ցուցնելէն յետոյ, ընդունեց հաւասարութեան սկզբունքը նոյն իսկ զինուորագրութեան մէջ: Նախ քան այդ պահանջին բաւարարութիւն ընծանալը, կը պռատինք և կը կանչէինք թէ զինուոր կուտանք, դրամ չենք տար· իսկ երբ կարգն եկաւ զինուորագրուելուն, շատեր կան որ կը չանան փախչիլ ու ազատուիլ այդ պարտականութենէն:

Կուզէի քանի մը խօսքով ցոյց տալ թէ զինուորութենէ փախչողները բուլորվին կը սխալին: Նախ՝ պատանին երբ 3 տարուոյ զինուորութենէն կը փախչի, պէտք է գիտնայ որ իր ժայրերկրէն բոլորովին կը վտարէ կը ղրկէ ինք իրեն: Երկրորդ՝ միթէ՞ ծնողքները լաւութիւն մը ըրած կը լինին իրենց զաւակներին երբ միլոցները կը գործածեն փախցնելու: Երրորդ՝ այն ազդեցիկ անձեր որոնք երիտասարդի հասակը մեծցնելով և կամ պզտիկցնելով կազատեն զինուորութենէ, կը խորհի՞ն արդեօք թէ իրենց այդ վարմունքը սխալ է և քանդիչ, որ ոչ միայն օսմ. Սահմանադրութեան, այլ և մեր ազգային շահերին դէմ է: Ո՞վ չդիտեր թէ Սահմանադրութիւնը տակաւին պէտք ունի պաշտպանուելու թէ ներքին և թէ արտաքին թշնամիների դէմ: Եւ Հայերս որ ամէնէն աւելի սահմանադրական ազդ մ'ենք Թիւրքիայի ցեղերին մէջ, պէտք է հիմայ ալ ցոյց տանք գործքով և թոյլ չտանք ուրիշներին մեզ քննադատելու: Այլ կերպ վարուելով կը քալելենք թէ՛ սահմանադրութեան թշնամիներին և թէ մեր ազգին խեթիւ նայող հակառակորդներին: Այսպիսի պարագաների մէջ ամէնքիս պարտքն է հաւոզել մեր զինուրացուներին և մղել դէպի պարտականութիւն, ոչ թէ այժ տալ նրանց որ լքեն և փախչին: Մնողաց համար դժուար կերևի այս պարագան և ատոր համար ալ իրենց զաւակները տակաւին 16 տարին չբոլորած կը հեռացնեն ժայր-երկրէն, բայց այդ աւելի աղետաբեր է: Իրենց տղաք արտաքսման գալով, միթէ՞ յաւիտենապէս կազատին զինուորութենէ. ո՛չ: Դուցէ իրենք յաւիտենապէս կը ղրկուին իրենց զաւակներէն: Օրինակ, եթէ 16 կամ 18 տարեկան պատանի մը արտաքսման ելնէ, իր զինուորագրութեան ժամանակն եկած ատեն, իրեն կը հրաւիրեն բանակի մէջ կատարելու իր պարտականութիւն· հակառակ պարագային՝ ապագայի մէջ կրկնապատիկ ծառայելու է: Օր մ'ալ կը տեսնես հասակն առած և կրկին պայմանաժամով ծառայելու սարսափին տակ, կարհամարհէ իր ծննդավայրը և բնաւ չվերադառնար: Միթէ՞ այսպէս աւելի լաւ է ծնողաց համար քան թէ երեք տարի բանակին մէջ ծառայել և յետոյ տուն վերադառնալ:

Ուստի մեր պատրիարքարան և ազգային բարձր մարմիններ պէտք է հրահանգեն գաւառների պաշտօնեաներին որ չանան այս սխալ ճամբէն դուրս հանել անոնք՝ որոնք զանազան պատճառների համար տարուած են հոն: Եթէ այս հոսանքը չարունակուի, մեր ազգի և կառավարութեան ապագան խախուտ կը դառնայ: Առաջները եթէ 25–30 տարեկան երիտասարդներ կը դիմէին պանդխտութեան աշխատելու համար, ներկայիս 15–18 տարեկաններ՝ որոնց պատճառն ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ ազատուիլ ապագայ զինուորութենէն: Այս սխալ ճամբայով ո՞ւր կերթանք և ո՞վ է մտածող այս մասին: Եթէ հաստատուն սահմանադրութիւն մը ունենայինք և կամ եթէ 3–4 տարի արտաքսման միալով վերջնականապէս ազատուէին այդ ծառայութենէն, պիտի թեղադրէի որ գան և յետոյ ետ գնան: Բայց քանի որ Թիւրքիոյ մէջ Սահմանադրութիւնը պէտք ունի աչխատողների և քանի որ ազգակործան դրութիւն մ'է մեր ղրկուիլը Հայրենիքէն, պէտք է զգոյշ վարուիլ և խուսափիլ եղած սխալներէն:

Շատեր պիտի ըսեն թէ զօրանոցի կեանքն անտանելի է: Կընդունիմ այդ առարկութիւն քանի որ վերջերս Մուշի մէջ և այլուր պատահածներ յայտնի ապացոյց են: Բայց երկու չարեաց փոքրագոյնն է մէջ մտնելը քան թէ փախչիլը: Իսկ առարկելի պատճառներին գալով, պատրիարքարան և երեսփոխանութիւն պարտաւոր են խստիւ բողոքել ատոնց մասին որպէս զի դիւրութիւններ տրուին զինուորներին սիրելու իրենց զօրանոց և հրացան: Փախչելէ առաջ՝ մէջ մտնելու ենք և աչխատելու ենք ուրիշների բաղդն ալ մեզի հետ փոխել: Մենք օսմանեան հայրենիքի մէջ ազգերի համերաչխութիւն քարոզողներս յետ չպէտք է մնանք բողոքելէ և բարեփոխելէ ներկայ զինուորական սիստէմը, որ ինչպէս դժուար է հային, նոյնպէս և թուրքին, քուրդին, արաբին և կամ յոյնին, որոնք պէտք է չանայ մեզ ձայնակից ընել ներկայ վիճակի բարեփոխման պահանջներին մէջ:

Պաղտասար ՓԷՕՓԻԿԵԱՆ
Սէնդ Լուիս, Ամերիկա

ՀԱՑԵՐ Ի ԹԻՒՐՔԻԱ

Ազգ. Երեսփոխանական ժողովի վերջացող նստաշրջանի վերջին նիստը եղաւ ապրիլ 29/12 մայիսին: Մեծ ծամաանութիւն չկար. 60ի չափ երեսփոխան միայն ներկայ կը գտնուէին: Վաւերացուեցան նոր երեսփոխանների ընտրութիւնները և, ի միջի այլոց, խօսուեցաւ սպանութիւնների, կողոպուտների և ահաւոր գողութիւնների չարունակուելուն վրայ հայկական նահանգներուն մէջ. ոմանք պէտք տեսան այս նկատմամբ ազդու դիմում մ'ընելու կառավարութեան, յատուկ պատուիրակութեան մը միջոցով: Պատրիարքական Տեղապահ Հայրը իր եռամեայ պաշտօնավարութեան Տեղեկագիրը պատրաստած լինելով, որ պիտի ներկայացուէր ժողովի այն նստին բայց ի վերջոյ յետաձգուած էր, ժողովականների մեծ ծամաանութիւնը հարկ համարեց նախ լսել այդ Տեղեկագիրը, իմանալու համար թէ ի՛նչ արդիւնք ունեցած են Տեղապահի դիմումները և իսկապէս ի՞նչ ընել կը պահանջէ ներկայ վիճակը:

Երեսփ. Ժողովի նոր նստաշրջանէ Ա. նստին մէջ, որ գումարուած կը լինի անցած ուրբաթ օր (6/19 մայիս), օրակարգի առաջին խնդիրներն եղած կը լինին Մայր-Դիւանի ընտրութիւնը և հրաժարած Քաղաքական ու Կրօնական ժողովների ընտրութիւնները:

— Ցոյների պատրիարքին անձնական քարտուղարը այցելեց մեր պատրիարքական Տեղապահին և երկար տեսակցութիւն ունեցան կրթա-

ա և զինուորական խնդիրներին վրայ։

— Պատրիարքարաններին միջև համաձայնութիւն գոյացած է մի քանի խնդիրների նկատմամբ հաւաքական տեղեկագիր մը մատուցանելու համար օսմ. կառավարութեան։

— Հայ բողոքականներէ ազգապետ Պօյաճեան էֆէնտին որ հիւանդացած էր, ապաքինած լինելով սկըսած է չարունակել իր պաշտօնավարութիւն։

— Կ. պոլսի մէջ հրատարակուիլ սկսած Մարմնամարզ ամսաթերթի տնօրինութեան նախաձեռնութեամբ Հայկական Ոլիմպիական խաղերի առաջին հանդէսը կատարուած է Գատը-գիւղի մէջ մայիս 1/14ի կիրակի օր։ Մրցումներին մասնակցած են Հայերէ կազմուած մարմնամարզական չատ մը ընկերութիւններ։

ՀԱՑԵՐ Ի ՌՈՒՄԻԱ

Ալէքսանդր Մանթաշեանի մարմինը ապրիլ 28/11 մայիսի երեկոյին Թիֆլիս հասած լինելով, յուղարկաւորութիւնը իր բնակարանէն վանքի առագ եկեղեցին կատարուած է ահագին բազմութեան մասնակցութեամբ ապրիլ 30/13 մայիսի չաբաթ օրը։ Էջմիածնի Սինոդի անդամ Գուսիկ արքեպիսկոպոս որ կաթողիկոսական Տեղապահի կողմէն ղրկուած էր ցաւակցութիւն յայտնել Մանթաշեան ընտանիքին, պատարագ մատուցած և գամբանական խօսած է. խօսած է նաև Բենիկ վարդապետ։ Դիակը եկեղեցին բակը դրուած մէկոցին խօսած են մի քանի աշխարհականներ ալ, որոնց մէջ և Տ. Հ. Աւետիսեան որ Փարիզի հայ գաղութի կողմէն ներկայացուցիչ նշանակուած էր։ Կ. պոլսի պատրիարքական Տեղապահի և Թիւրքիոյ հայերի ներկայացուցիչները էին Թիֆլիսի առաջնորդական Տեղապահ Տ. Եփրեմ եպիսկոպոս, Տիրայրներ Ալէքսանդր Մելիք-Ազարեանի և Սամսոն Զարութիւնեանի հետ։ Մարմինը ամփոփուած է վանքի Մայր-եկեղեցիի բակը, իր ընտանիքի սեփական բնակարանին մէջ։

Հանգուցեալի կտակագիրը որ անցած տարի գրած է եղեր, բացուեր է իր զաւակներու և ազգականներու ներկայութեամբ։ 200.000 րուբլի (կէս միլիոն ֆրանգէն մի քիչ աւելի) կտակած է եղեր բարեգործական նպատակներու գործածուելու համար։ Բայց որովհետև յականէ յանուանէ յիշուած չէ եղեր թէ ո՞ր հաստատութիւններու համար կը կտակէ, այդ անորոշ վիճակին մէջ %ին 12 պետական տուրք կառնուի եղեր ռուսական օրէնքին համեմատ, որ ըսել է 24.000 րբլ.։ Իր իւրաքանչիւր աղկան կը տակած է 800 հազարական րբլ., քեռորդիներին 300 հազարական րբլ., իսկ մնացածը կը թողու իր 4 մանչ զաւակներին։ Կըսուի թէ իր թողած հարստութիւնը կը հասնի 20 միլիոն րուբլիի (մեր դրամով գրեթէ 52 միլիոն ֆրանգ)։

— Րոստովի բանտին մէջ ժանտախտենդի հիւանդութենէն վարակուելով մեռաւ է Արամ Զիլինեան որ իբրև Դաշնակցական գործիչ բանտարկուած կը մնար։

— Նովոչէրկասկի մէջ բանտարկուած Հայերի ազգականներն ու բարեկամները խնդրեր էին բարձրագոյն իշխանութենէն որ զանոնք Րոստովի բանտը փոխադրէ որովհետև տարափոխիկ հիւանդութիւններ տարածուած են Նովոչերկասկի բանտին մէջ։ Իշխանութիւնը հաճեր է Նովոչերկասկի բանտարկեալներէն 31 հոգի և չղթայակապներէն 8 հոգի տեղափոխել Րոստովի բանտը, 25 հոգի ալ Ելիսաւեթգրադի բանտը։

Բանտարկեալներէն իշխան Գովսեփ Աղղութեան արձակուեր է 5.000 րբլ. գրաւական տալով։

— Նախորդ թուով հրատարակած էինք հին-Նախիջեւանցի և այժմ Ալմաւիր բնակող Յարութիւն Բարսեղեան Յարութիւնեանցի 200.000 ռուբլանոց կտակի մասին։ Այդ առթով «Հորիզոն»ի մէջ կը կարդանք Հին Նախիջեւանէն ապրիլ 29ին (12 մայիս) գրուած հետեւեալ թղթակցութիւնը.

«Հեռագրից տեղեկացանք, որ Նախիջեւանի բնակիչ (եարմլա գիւղացի) Յարութիւն Բարսեղեան Յարութիւնեանը կտակել է 200 հազար ռ. արժէք ունեցող իր կալուածքը, որ գտնուում է Ալմաւիրում։ Մարդը՝ հակառակ աւանդական սովորութեան՝ ուզում է կենդանի գործը կենդանութեան օրով տեսնել։ Հէնց այդ նպատակով սիրայօժար կամքով, կտակը նօտարով հաստատուած, ծոցը դրած եկաւ Նախիջեան։

Ապրիլի 19ին այդ առթով տեղի ունեցաւ ժողով։ Ժողովին ներկայ էր պ. Յարութ. Բ. Յարութիւնեանը, նախագահում էր պ. Գ. Մուրադեանը, նախագահը նախ մի զգացած տեսնախօսութեամբ դրուատեց պ. Յարութիւնեանցի օրինակելի քայլը։ Ապա ժողովականների ցանկութեամբ կարդացուեց կտակը և իրաւեղ եղանք կտակի բովանդակութեան։ Նա իր կտակով յայտնում է որ հնարաւորութիւն ունենալով իր հայրենի քաղաքին ծառայութիւն մատուցանելու, նախրում է 200 հազար ռուբլ արժողութեամբ տունը, որ գտնուում է Ալմաւիր գիւղի կեդրոնում (ցոյց տուեց չինութեան ձեւը)։ Այդ տունը ներկայումս բերում է տարեկան 12 հազար ռուբլի քրէէ։ Շինութիւնը դեռ աւարտած չէ։ Մի տարուց յետոյ պատրաստ կը լինի նրա երրորդ յարկը, այն ժամանակը տարեկան արդիւնքը հասնելու է առնուազն 18 հազար ռուբլու։

Առաջարկում է հիմնել մի գիւղատնտեսական դպրոց, որի համար նա պատրաստում է առաջին տարին տալ 2000. ռուբլ, երկրորդ տարին 3 հազար ռ., չորրորդ տարին 4 հազ. ռ. և այնուհետև 1000ական ռ. աւելացընելու է մինչև 10 հազար ռ.։ Իր և իր կնոջ մահուանից յետոյ չէնքը ամբողջովին անցնում է դպրոցին։ Որդեգրած ունի մի 7 տարեկան տղայ։ Դպրոցը կառավարելու է հոգաբարձութիւնը, որի անդամներից մէկը լինելու է իր ժառանգը, մէկը քաղաքի դումայի անդամներից, միւսը ծխական հոգաբարձութիւնը։ Աշակերտութեան 60 % լինելու է հայեր, մնացածը օտար դաւանութիւններ։ 5 հոգի ձրիաբար ուսանելու են եարմլա գիւղացի չքաւոր զաւակներից։ Առայժմ կտակի մանրամասնութիւնները չեմ բերի։ Դպրոցի ծրագիրը մշակելու է Թիֆլիզի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը։

Ժողովը միաձայն որոշեց դպրոցի համար հող յատկացնել իր մլոցներից։ Ընտրեց մի մասնաժողով, որի վրայ պարտք դրուեց գտնել մի յարմար տեղ, որոշել հողի քանակութիւնը, բանակցութիւններ վարել գնելու համար, մատնել նաև մլոցների մասին, նոյն մասնաժողովի վրայ պարտք դրուեց որ անհրաժեշտ տարաձեռք առնի նաև ծխական դպրոցի շինութեան գործը, որովհետև 8 հազար ռ. պատրաստի դրամ արդէն կայ։

Լսում ենք, որ ոչ պակաս խոշոր կտակ արել է նաև Նախիջեանի բնակիչ պ. Ա. Պօղոսեան։ Վա՛ւ չէ՞ր լինի, որ նա ևս հետեւէր պ. Յարութիւնեանի գեղեցիկ օրինակին, գալ իր ձեռքով իր գործի հիմքը դնելու և տեսնելու իր քաղաքացիական առաքինութեան պտուղները»։

ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ ՅՈՒԲԼԵԱՆԸ

Տաղանդաւոր վիպագիր և թատերագիր Շիրվանզադէի (Ալէքսանդր Մովսէսեան Շամախեցի) գրական գործունէութեան 30ամեայ յոբելեանը որ պիտի կատարուէր Թիֆլիսի մէջ մայիս 7/20ին, Ալէքսանդր Մանթաշեանի մահին պատճառով յետաձգուած է մայիս 21/3 յունիսին։

Անոնք որ կը ցանկային մասնակցիլ Շիրվանզադէի յոբելեանին բայց ուշացած էին, կրնան օգտուիլ այս յետաձգումէն։

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ

Ֆրեզնօի «Ասպարէզ»ին մէջ կը կարդանք.

«Մեծանուն հայ արձանագործ Հայկ Բադիկեան ապրիլ 19ին մեծ յաղթանակ մըն ալ տարաւ Սան Ֆրանսիսքոյի վաճառականներու Մուսթիւնը որոշած ըլլալով որ նոյն քաղաքի չուկային ճիշտ կեդրոն տեղը արձան մը կամ կոթող մը կանգնէ ի յիշատակ Սան Ֆրանսիսքոյի վերաշինութեան, ասկէ առաջ հրաւէր կարդացած էր Ամերիկայի առաջնակարգ արձանագործներուն նմոյշներ պատրաստել ու ներկայացնել։ Քանի հինգ արձանագործներ մասնակցեցան մրցումին. անոնց մէկն էր Հայկ Բադիկեան։ Կոթողին համար յատկացուած էր 10.000 տոլար. տակէն ալ զինուորական խնդիրներին վրայ։

— Պատրիարքարաններին միջև համաձայնութիւն գոյացած է մի քանի խնդիրների նկատմամբ հաւաքական տեղեկագիր մը մատուցանելու համար օսմ. կառավարութեան։

— Հայ բողոքականներէ ազգապետ Պօյաճեան էֆէնտին որ հիւանդացած էր, ապաքինած լինելով սկըսած է չարունակել իր պաշտօնավարութիւն։

— Կ. պոլսի մէջ հրատարակուիլ սկսած Մարմնամարզ ամսաթերթի տնօրինութեան նախաձեռնութեամբ Հայկական Ոլիմպիական խաղերի առաջին հանդէսը կատարուած է Գատը-գիւղի մէջ մայիս 1/14ի կիրակի օր։ Մրցումներին մասնակցած են Հայերէ կազմուած մարմնամարզական չատ մը ընկերութիւններ։

ՀԱՑԵՐ Ի ՌՈՒՄԻԱ

Ալէքսանդր Մանթաշեանի մարմինը ապրիլ 28/11 մայիսի երեկոյին Թիֆլիս հասած լինելով, յուղարկաւորութիւնը իր բնակարանէն վանքի առագ եկեղեցին կատարուած է ահագին բազմութեան մասնակցութեամբ ապրիլ 30/13 մայիսի չաբաթ օրը։ Էջմիածնի Սինոդի անդամ Գուսիկ արքեպիսկոպոս որ կաթողիկոսական Տեղապահի կողմէն ղրկուած էր ցաւակցութիւն յայտնել Մանթաշեան ընտանիքին, պատարագ մատուցած և գամբանական խօսած է. խօսած է նաև Բենիկ վարդապետ։ Դիակը եկեղեցին բակը դրուած մէկոցին խօսած են մի քանի աշխարհականներ ալ, որոնց մէջ և Տ. Հ. Աւետիսեան որ Փարիզի հայ գաղութի կողմէն ներկայացուցիչ նշանակուած էր։ Կ. պոլսի պատրիարքական Տեղապահի և Թիւրքիոյ հայերի ներկայացուցիչները էին Թիֆլիսի առաջնորդական Տեղապահ Տ. Եփրեմ եպիսկոպոս, Տիրայրներ Ալէքսանդր Մելիք-Ազարեանի և Սամսոն Զարութիւնեանի հետ։ Մարմինը ամփոփուած է վանքի Մայր-եկեղեցիի բակը, իր ընտանիքի սեփական բնակարանին մէջ։

Հանգուցեալի կտակագիրը որ անցած տարի գրած է եղեր, բացուեր է իր զաւակներու և ազգականներու ներկայութեամբ։ 200.000 րուբլի (կէս միլիոն ֆրանգէն մի քիչ աւելի) կտակած է եղեր բարեգործական նպատակներու գործածուելու համար։ Բայց որովհետև յականէ յանուանէ յիշուած չէ եղեր թէ ո՞ր հաստատութիւններու համար կը կտակէ, այդ անորոշ վիճակին մէջ %ին 12 պետական տուրք կառնուի եղեր ռուսական օրէնքին համեմատ, որ ըսել է 24.000 րբլ.։ Իր իւրաքանչիւր աղկան կը տակած է 800 հազարական րբլ., քեռորդիներին 300 հազարական րբլ., իսկ մնացածը կը թողու իր 4 մանչ զաւակներին։ Կըսուի թէ իր թողած հարստութիւնը կը հասնի 20 միլիոն րուբլիի (մեր դրամով գրեթէ 52 միլիոն ֆրանգ)։

— Րոստովի բանտին մէջ ժանտախտենդի հիւանդութենէն վարակուելով մեռաւ է Արամ Զիլինեան որ իբրև Դաշնակցական գործիչ բանտարկուած կը մնար։

— Նովոչէրկասկի մէջ բանտարկուած Հայերի ազգականներն ու բարեկամները խնդրեր էին բարձրագոյն իշխանութենէն որ զանոնք Րոստովի բանտը փոխադրէ որովհետև տարափոխիկ հիւանդութիւններ տարածուած են Նովոչերկասկի բանտին մէջ։ Իշխանութիւնը հաճեր է Նովոչերկասկի բանտարկեալներէն 31 հոգի և չղթայակապներէն 8 հոգի տեղափոխել Րոստովի բանտը, 25 հոգի ալ Ելիսաւեթգրադի բանտը։

Բանտարկեալներէն իշխան Գովսեփ Աղղութեան արձակուեր է 5.000 րբլ. գրաւական տալով։

— Նախորդ թուով հրատարակած էինք հին-Նախիջեւանցի և այժմ Ալմաւիր բնակող Յարութիւն Բարսեղեան Յարութիւնեանցի 200.000 ռուբլանոց կտակի մասին։ Այդ առթով «Հորիզոն»ի մէջ կը կարդանք Հին Նախիջեւանէն ապրիլ 29ին (12 մայիս) գրուած հետեւեալ թղթակցութիւնը.

«Հեռագրից տեղեկացանք, որ Նախիջեւանի բնակիչ (եարմլա գիւղացի) Յարութիւն Բարսեղեան Յարութիւնեանը կտակել է 200 հազար ռ. արժէք ունեցող իր կալուածքը, որ գտնուում է Ալմաւիրում։ Մարդը՝ հակառակ աւանդական սովորութեան՝ ուզում է կենդանի գործը կենդանութեան օրով տեսնել։ Հէնց այդ նպատակով սիրայօժար կամքով, կտակը նօտարով հաստատուած, ծոցը դրած եկաւ Նախիջեան։

Ապրիլի 19ին այդ առթով տեղի ունեցաւ ժողով։ Ժողովին ներկայ էր պ. Յարութ. Բ. Յարութիւնեանը, նախագահում էր պ. Գ. Մուրադեանը, նախագահը նախ մի զգացած տեսնախօսութեամբ դրուատեց պ. Յարութիւնեանցի օրինակելի քայլը։ Ապա ժողովականների ցանկութեամբ կարդացուեց կտակը և իրաւեղ եղանք կտակի բովանդակութեան։ Նա իր կտակով յայտնում է որ հնարաւորութիւն ունենալով իր հայրենի քաղաքին ծառայութիւն մատուցանելու, նախրում է 200 հազար ռուբլ արժողութեամբ տունը, որ գտնուում է Ալմաւիր գիւղի կեդրոնում (ցոյց տուեց չինութեան ձեւը)։ Այդ տունը ներկայումս բերում է տարեկան 12 հազար ռուբլի քրէէ։ Շինութիւնը դեռ աւարտած չէ։ Մի տարուց յետոյ պատրաստ կը լինի նրա երրորդ յարկը, այն ժամանակը տարեկան արդիւնքը հասնելու է առնուազն 18 հազար ռուբլու։

Առաջարկում է հիմնել մի գիւղատնտեսական դպրոց, որի համար նա պատրաստում է առաջին տարին տալ 2000. ռուբլ, երկրորդ տարին 3 հազար ռ., չորրորդ տարին 4 հազ. ռ. և այնուհետև 1000ական ռ. աւելացընելու է մինչև 10 հազար ռ.։ Իր և իր կնոջ մահուանից յետոյ չէնքը ամբողջովին անցնում է դպրոցին։ Որդեգրած ունի մի 7 տարեկան տղայ։ Դպրոցը կառավարելու է հոգաբարձութիւնը, որի անդամներից մէկը լինելու է իր ժառանգը, մէկը քաղաքի դումայի անդամներից, միւսը ծխական հոգաբարձութիւնը։ Աշակերտութեան 60 % լինելու է հայեր, մնացածը օտար դաւանութիւններ։ 5 հոգի ձրիաբար ուսանելու են եարմլա գիւղացի չքաւոր զաւակներից։ Առայժմ կտակի մանրամասնութիւնները չեմ բերի։ Դպրոցի ծրագիրը մշակելու է Թիֆլիզի գիւղատնտեսական ընկերութիւնը։

Ժողովը միաձայն որոշեց դպրոցի համար հող յատկացնել իր մլոցներից։ Ընտրեց մի մասնաժողով, որի վրայ պարտք դրուեց գտնել մի յարմար տեղ, որոշել հողի քանակութիւնը, բանակցութիւններ վարել գնելու համար, մատնել նաև մլոցների մասին, նոյն մասնաժողովի վրայ պարտք դրուեց որ անհրաժեշտ տարաձեռք առնի նաև ծխական դպրոցի շինութեան գործը, որովհետև 8 հազար ռ. պատրաստի դրամ արդէն կայ։

Լսում ենք, որ ոչ պակաս խոշոր կտակ արել է նաև Նախիջեանի բնակիչ պ. Ա. Պօղոսեան։ Վա՛ւ չէ՞ր լինի, որ նա ևս հետեւէր պ. Յարութիւնեանի գեղեցիկ օրինակին, գալ իր ձեռքով իր գործի հիմքը դնելու և տեսնելու իր քաղաքացիական առաքինութեան պտուղները»։

ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ ՅՈՒԲԼԵԱՆԸ

Տաղանդաւոր վիպագիր և թատերագիր Շիրվանզադէի (Ալէքսանդր Մովսէսեան Շամախեցի) գրական գործունէութեան 30ամեայ յոբելեանը որ պիտի կատարուէր Թիֆլիսի մէջ մայիս 7/20ին, Ալէքսանդր Մանթաշեանի մահին պատճառով յետաձգուած է մայիս 21/3 յունիսին։

Անոնք որ կը ցանկային մասնակցիլ Շիրվանզադէի յոբելեանին բայց ուշացած էին, կրնան օգտուիլ այս յետաձգումէն։

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ

Ֆրեզնօի «Ասպարէզ»ին մէջ կը կարդանք.

«Մեծանուն հայ արձանագործ Հայկ Բադիկեան ապրիլ 19ին մեծ յաղթանակ մըն ալ տարաւ Սան Ֆրանսիսքոյի վաճառականներու Մուսթիւնը որոշած ըլլալով որ նոյն քաղաքի չուկային ճիշտ կեդրոն տեղը արձան մը կամ կոթող մը կանգնէ ի յիշատակ Սան Ֆրանսիսքոյի վերաշինութեան, ասկէ առաջ հրաւէր կարդացած էր Ամերիկայի առաջնակարգ արձանագործներուն նմոյշներ պատրաստել ու ներկայացնել։ Քանի հինգ արձանագործներ մասնակցեցան մրցումին. անոնց մէկն էր Հայկ Բադիկեան։ Կոթողին համար յատկացուած էր 10.000 տոլար. տակէն զատ նաև երեք մրցանակներ, իրաքանչիւրը 600 տլ., 75 տլ. և 50 տլ.։ Տաղանդաւոր հայ արուեստագէտին չինած նմոյշը բոլորին մէջ առաջնակարգ ըլլալով, ոչ միայն չհեցաւ 600 տլ. առաջին մրցանակը, այլ նաև իր չինած արձանը պիտի դրուի Սան Ֆրանսիսքոյի կեդրոնը։

Յուշարձանը պիտի ըլլայ կրանիթէ եռանկիւն կոթող մը, 31 ոտք բարձրութեամբ, որ պիտի դրուի Մարքէթ, Օ'Ֆարըլ և Կրանդ Էվընիւ փողոցներուն իրար հանդիպած տեղը։ Կոթողին ամէն մէկ երեսը դէպի մէյ մէկ փողոց դարձած պիտի ըլլայ։ Մարքէթ փողոցին կողմի երեսին վրայ քանդակուած պիտի ըլլայ արձանը հուժկու և կաչմբուած գործաւորի մը իր կաչի գոգնոցովը և մեծ մուրճովը. ատ պիտի ներկայացնէ Աշխատութիւնը որ հինգ տարուան մէջ վերաշինեց կործանած քաղաքը։ Կոթողին դագաթին վրայ դրուած է գօտիներով չրջապատուած գունտ մը որի գագաթին վրայէն թևաբաց փիւնիկ մը բոցերէն վեր կը սաւառնի։ «Աշխատութիւն»ը և «փիւնիկ»ը ներկայացնող արձանները արուրէ պիտի ըլլան։ Գունտը սաթապակիէ պիտի ըլլայ և գիշերները ելեկտրապէս պիտի լուսաւորուի, այնպէս որ փիւնիկին սաւառնումը մա՛լաւելի իրական ու ազդեցիկ պիտի ըլլայ։

Քալիֆորնիոյ առաջնակարգ թերթերը մեծ գովեստով խօսեցան հայ արուեստագէտին այս ստեղծագործութեան վրայ որուն պատկերն ալ հրատարակեցին։ Թերթերէն ոմանք կըսեն թէ երբ գալ տարի կոթողը լմննայ ու տեղը դրուի, աշխարհի ուրիշ քաղաքի մը մեծագեղեցիկ զարդը ըլլալու արժանի պիտի ըլլայ։

Զարմանալի զուգադիպութեամբ երկրորդ մրցանակը (75 տլ.) չհոդ և յաղողդ անձն էր էլիթքըն անուն նիւ-Եօրքցի արձանագործ մը։ Ասկէ տարիներ առաջ երբ Հայկ Բադիկեան իբրև սկանակ փարիզ կը գըտնուէր և իր «Հին պատմութիւն» անուն արձանը այն տեղի Սալօնը դնել կաչխատէր, իրեն նախանձորդ ներկայացող և իր յաղողութեան արգելք ըլլալու չանացող գլխաւոր անձը այս էլիթքըն էր։ Հայ կամքը և յարատև աշխատանքը յաղթած է խոչընդոտներու»։

* * *

Շիքակօ բնակող Յովսէփ Փուշմանեան որ աշակերտած է Փարիզի Նկարչական Ժիւլիէնի Ակադեմիան, գեղեցիկ նկար մը պատրաստեր է որ ընդունուեր է Փարիզի Գեղարուեստական մեծ Սրահին մէջ դրուելու համար ուր նշանաւոր նկարիչներու գործերը միայն պատիւ կունենան ցուցադրուելու։

ՇԱՀԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ ՄԸ

ՏՕՔ. ՇԵՓԸՐՏԻ ԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ԹԻՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Նոր Թիւրքիան. — Հայերու կոչնումն ու Գատեհուբիւնները նոր ռէժիմին մէջ. — Թիւրքիոյ առողջական, տընտեսական վիճակը. — Պ. Սըվազլըի կարծիքները եւ Տօքթ. Շեփըրտի բացատրութիւնը Ատանայի ադէտի մասին. — Միջազեղային հաղերաշխութիւնը.

(Շար. 32րդ թուէն եւ վերջ)

Խօսելով Թիւրքիոյ տնտեսական վիճակի մասին, ան չեշտեց մեզի բաժին ինկած դերը. այդ ուղղութեամբ ալ ծանրացաւ արհեստական ճիւղերու հետևելու կարևորութեան վրայ, երկրի հանքերը, ջրերը եւտլն հարստութիւնները չահագործելու և յարաբերութեան խեղճուկ միջոցները զարգացնելու մասին։ Իբրև օրինակ չգոյութեան հետևանքով երկրի կրած նեղութեանը, ըսաւ Թէ, Այնթափի սովին ատեն Համիտիէէն ուղտերով ցորեն փոխադրելու համար երեք անգամ աւելի ծախք ընել պէտք եղաւ, քան որ բուական պիտի ըլլար նոյն փոխադրութիւնը կատարելու համար Մէրսինէն Իվրըուլ։

Երկրի հարստութիւնները չահագործելու համար պէտք են ամեն կարգի մասնագէտներ, երկրաչափ, հանքագործ, մեքենագէտ և այլն։ Պէտք է ըմբռնէք այս ուղղութեամբ պատրաստելու անհրաժեշտութիւնը և որ առաջ գործի սկսիք։ Եթէ դուք չընէք, օտարները պիտի գան գրաւեն ձեր տեղը, իրենց հետ բերելով անհատատարմութիւն, անբարոյականութիւն և աւելի՛ սիֆիլիս։

—

Տօք. Շէփըրտի ատենախօսութենէն վերջ յաջորդաբար խօսք առին ներկաները, գլխաւորապէս յայտնելու համար իրենց գնահատուժը յարգելի տօքթօրին։ Պրն. Սըվազլը խօսք առնելով նոյնպէս յայտնեց իր գնահատուժը տօքթօրի գործունէութեան մասին, բայց չուզեց համաձայնիլ անոր այն գաղափարին հետ Թէ Երիտասարդ Թիւրքերը անկեղծ են հայերու և առհասարակ փոքր ազգերու հանդէպ ունեցած իրենց քաղաքականութեան մէջ և Թէ արդի սահմանադրութիւնը օրւայ ղեկավարներուն ձեռքը դիմակ մըն է, համիսլամական գաղափարի իրականացման նպատակով և Եւրոպայի ուշադրութիւնը Թիւրքիայէն հեռացնող։ Իր ապացոյց իր այս տեսութեան, Պ. Սըվազլը յիշեց մասուլի և խօսքի ազատութեան դէմ եղած փորձերը, և իր գօրաւորագոյն փաստ՝ Ատանայի ջարդը։

Պ. Սըվազլըէ վերջ դարձեալ խօսք առաւ տօքթ. Շէփըրտ անոր ընդդիմախօսելու համար։

Վերջին պերճախօս ատենաբանի խօսածներուն կուզեմ պատասխանել, ըսաւ ան, որովհետև ճշտումի և սրբագրութեան կէտեր կան անոնց մէջ։ Ամէնէն առաջ պէտք է ընդունել, չարունակեց տօքթօրը, Թէ վստահութեան խնդիրը ամենէն կարևորն է Թիւրիմացութիւնները փարատելու և հին ցաւերը մոռնալու։ Հայերու կողմէ Երիտ. Թիւրքիոյ նկատմամբ ցոյց տրուած վստահութիւնը՝ Երիտ. Թիւրքերուն ալ դէպի հայերը վստահութիւն տածելուն պատճառ կըլլայ։ Լաւատես ըլլանք միշտ. ամէն ազգի մէջ գէշն ալ կայ, լաւն ալ. Երիտ. Թիւրքերուն մէջ ալ կան քննադատելի անհատներ, բայց անոնք իրր օրինակ առնել և ընդհանրացնել սխալ է. լաւը առէք ու ան ընդհանրացուցէք, որովհետև անկէ օգուտ միայն կրնայ առաջ գալ, իսկ առջինէն մի՛չտ չարիք։

Ատանայի դէպքէն 15 օր վերջ ադէտի վայրը հասայ ես, և հոն մնալով ամբողջ 10 ամիս, լաւ կերպով ուսումնասիրեցի ադէտի պատճառները։ Գլխաւոր և միակ պատճառը տեղական է։ 95-96ի ջարդերուն, ինչպէս գիտէք, Ատանայի մէջ ջարդ տեղի չունեցաւ այն ատենուան կուսակալին չնորհիւ, որ այս պատճառով վերջը աքսորի դատապարտուեցաւ։ Մեծ ջարդերէն ետք, երբ երկրի միւս մասերէն Թիւրքերը Ատանացի Թիւրքերուն պատմեցին Թէ իրենք ինչպէս հարստացած՝ դիրքերու տիրացած էին հայերը ջարդելով ու կողոպտելով, իսկ իրենք մնացած էին անմասն այս «բարիք»էն, Ատանայի Թիւրքերը մեծ առիթէ մը գրկուած ըլլալու իրենց համար անպատեհաբար այս իրողութեան տեղեկանալէ վերջ, սկսան իրենց ակռաները կըրճտել և նոր առիթի մը սպասել, երբ մանաւանդ, սահմանադրութենէն յետոյ հայերու ցուցամոլութիւնը, ինքնամոռաց հրճուանքը և հայ անկախութեան զրոյցները ա՛լ աւելի գրգռած էին Թիւրք ամբոխը։ Այդ առիթը տրուեցաւ երբ հեռագիրը աւետեց իրենց Թէ սահմանադրութիւնը ոչնչացած է և Համիտը դարձեալ ձեռք առած է պետութեան ղեկը։

Ատանայի երկրորդ ջարդը, զինուորներու կողմէ, կրնայ Պօլսէն Թելադրուած ըլլալու կասկածը ներշնչել. բայց իմ համոզումս է Թէ ա՛տ ալ տեղի մոլեռանդ Թիւրքերու նորեկ սպաներուն վրայ ունեցած յոռի ազդեցութեան արդիւնքն է։

Կընդունիմ Թէ երիտ. Թիւրք կառավարութիւնը ամբողջովին արդարութիւն չըրաւ. բայց երբ նկատի ունենանք մոլեռանդ ամբոխի տրամադրութիւնները, պիտի գտնենք որ կախաղան բարձրացած 70ի չափ Թիւրքերու պատիժը բաւական զօրաւոր փաստ է ապացուցանելու Թէ նոր ռէժիմը կը փափաքի ընել ինչ որ կարելի է, ինչ որ ուժը կը ներէ։

Տօքթ. Շէփըրտի փորձառուի խօսքերը միջազեղային հաղերաշխութեան մասին, արժանացան բոլոր ներկաներուն ալ հաւանութեան։ Հետաքրքիր էր նըկատել Թէ ինչպէս հայաթիւրք համերաշխութեան համար Դաշնակցութեան ձեռք առած գործնական միջոցները խըթըծող պարոնները գլուխին երերցնելով հաւանութեան նշաններ կը ցուցնէին. ինչո՞ւ, որովհետև օտար մըն էր ըսողը։ Ինչ որ է, Թող գաղափարները չտկին և մարդիկ հանչնալ սկսին մեր իրականութեան պահանջները, Թող ըլլայ որ օտարի խրատին միջոցով համոզուած ըլլան ճշմարտութեան։

Ն. Տ. Ս. ԹԱՇՃԵԱՆ

ԱՍԼԱՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ԿՏԱԿԸ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

1824ին Տիգրանակերտ ծնած և 1854ին Ամերիկա գաղթելով, ասկէ 7 տարի առաջ իր բնակավայր Եոնքըրս քաղաքին մէջ հանգուցեալ Ասլան Սահակեանը, ինչպէս հրատարակուած էր իր ժամանակին, կտակ մը թողած էր որի տրամադրութիւններէ մէկն էր իր ծախքով հիւանդանոց մը հաստատել իր ծննդավայր Տիգրանակերտ քաղաքին մէջ։ Այդ հիւանդանոցի հաստատութեան գործը յանձնարարած էր Ամերիկաի Պօրտ ընկերութեան։

Պօրտ ընկերութիւնը Ա. Սահակեանի մահէն 4 տարի յետոյ՝ կտակեալ հիւանդանոցը չինել տալու, կահաւորելու և պահպանելու նպատակով Տիգրանակերտ ղրկեց Տօքտ. Ուօրտը, որ 3 տարի ժամանակամիջոցին մէջ գրեթէ բան մը չըրաւ կառուցուելիք հիւանդանոցին համար. իր պարագաներով կը պատպարուէր վարձով բռնուած բնակավայրի մը մէջ ուր էին նաև իր այցելատուն, Ամերիկեան անունով դեղարանը և գործառնոյժ անոք քանի մը հիւանդների պատպարանները։ Առ հասարակ իրեն դիմող հիւանդներէն այցագին և դեղագին կառնէր որոնք կը գանձուէին, իր խօսքերին նայելով, «Ասլան Սահակեան հիւանդանոց»ի ծախքերի հաշուին համար որովհետև ինք ընկերութեան կողմէն ամսաթոշակով ղրկուած պաշտօնեայ մէ եղեր. միայն վկայեալ չգաւոր հիւանդներէն այցագին չէր առներ, ինչպէս կընեն նաև ուրիշ բժիշկներ։

Տիգրանակերտէն մեզ ղրկուած թղթակցութիւն մը, որմէ կը քաղենք այս տեղեկութիւնները, կըսէ Թէ մինչդեռ ժողովուրդն այս անստոյգ վիճակի ելքին կը սպասէր անհամբեր, յիշեալ տօքտէօրն ուրիշ պաշտօնով Պէյրութ երթալու և Տիգրանակերտի մէջ հազիւ բացուած աղօտ լուսատու բնակավայրն ալ փակուելու խընդիրն երևան եկաւ։ Այս լուրը սաստիկ յուզեց Տիգրանակերտի ժողովուրդը։ Հայկական լսարանին մէջ ժողով մը գումարուեցաւ ուր ներկայ գտնուող 440 անձերի համահաւութեամբ՝ հիւանդանոցի չինութեան կտակի չգործադրուելուն պատճառներն իմանալու և հարկ եղած դիմումներն ընելու պաշտօնով Ծանձնաժողով մը ընտրուեցաւ հետևեալ 8 անձերէն բաղկացած. Տիար. Ներ Դրիգոր Պաուկեան, Գէորգ Ջագըճեան, Յովհաննէս Թիւֆէնկճեան, Աւետիս Պալմանուկեան, Տիգրան Պաքճիպաշեան և կարապետ Հայնէլեան։

Ծանձնաժողովին կողմէն մի պատգամաւոր կը դիմէ Տօքտ. Ուօրտին, իր ձեռնարկի յետաձգման պատճառն իմանալու համար։ Տօքտէօրը պատասխաներ է եղեր Թէ «երեք անգամ ըրած փորձերովը տեղեկացած է որ, Տիգրանակերտի մի քանի երեւելիների վկայութեան համեմատ, Տիգրանակերտի մէջ կառուցուելիք հիւանդանոցին համար յարմարագոյն և տրամադրեալ գետին չգտնուիլը միայն արգելք եղած է իր ձեռնարկի յաջողութեան և ինք ցաւ ի սիրտ գործ մը չկատարած կը մեկնի պէյրութ։»

Բայց Ծանձնաժողովն ինք քննութիւններ կատարելով՝ այն եզրակացութեան եկեր է Թէ հիւանդանոցի կառուցման համար յարմարագոյն ու տրամադրելի գետիններ բնաւ չեն պակսիր Տիգրանակերտի մէջ. հետեւաբար Տօքտ. Ուօրտի պատճառաբանութիւնն անտեղի գտնելով, ապրիլ 1/14ին գրեր է իրեն Թէ Տիգրանակերտի ժողովուրդը իրեն կտակուած իրաւունքը ձեռք բերելու համար պիտի պարտաւորի դիմել կառավարութեան պաշտպանութեանը։ Տօքտէօրը չէ հաճեր պատասխանել այդ գրութեան։

Ըստվել ժողովրդի պահանջման համեմատ, Ծանձնաժողովը ժողովրդին կողմէն ապրիլ 4/17ին հեռագրով մը դիմեր է կառավարութեան, եղելութիւնը բացատրելով այս հիւանդանոցի կառուցման համար, որմէ պիտի օգտուին, կտակագրին համեմատ, Տիգրանակերտի բոլոր բնակիչներն ալ, կրօնի և ազգի խտրութիւն չընելով։

Ժողովուրդը յուզուեր է մանաւանդ այն պատճառով որ իմացեր է Թէ «Տիգրանակերտի մէջ հիւանդանոցի համար յարմարագոյն ու տրամադրելի գետին չկայ» անտեղի պատճառաբանութիւնն այն նպատակով եղած է որ Ասլան Սահակեանին իր ծննդավայր Տիգրանակերտի մէջ չինելու համար կտակած հիւանդանոցը միսիոնարական գործերի կեդրոն դարձած խարբերդ քաղաքը փոխադրելու մտադրութիւն կայ եղեր։

Թնդրին աւելի լուսաբանութեան համար կը հրատարակենք այստեղ Ասլան Սահակեանի բուն կտակագրին հայերէն թարգմանութիւնը։

Կտակագիր Ասլան Սահակեանցի

Ես որ Միացեալ-Նահանգաց Նիւ-Եօրք նահանգի Ուէսթչիսթըր քաղաքի Եօնքըրս գիւղաքաղաքէն Ասլան Սահակեանն եմ, իմ վերջին կամքս ու կտակս կը յայտարարեմ հետևեալ բառերով ու խօսքերով։

Ա. Միացեալ-Նահանգաց Նիւ-Եօրք նահանգին Եօնքըրսցի բարեկամներես եկեղեցի Ճ. Էլլինկ անունն անձը սոյն վերջին կտակիս համար կտակարար կկարգեմ։

Բ. Բովանդակ իրաւացի պարտքերուս ու տալիքներուս հատուցումը կհրամայեմ։

Գ. Ասիական Թուրքիոյ մէջ Հայաստանի Տիգրանակերտ քաղաքում՝ իմ գէպամահուս ինձ վիճակած բոլոր ստացուածքս ու կարասիքս Թէ՛ հող և Թէ՛ տուն ընդամէնը կըկտակեմ ու կթողում իմ խորթ եղբօրս Պօղոս Զօփուրեանին, եթէ կապրի. իսկ եթէ ոչ, նոյնը կըկտակեմ ու կը թողում նոյն քաղաքի մէջ գտնուող Ց. Սարգիս եկեղեցւոյն։

Դ. Թէժառանգութեամբ և Թէ անձամբ ունեցած ու ձեռք բերելիք բովանդակ ստացուածքս, չարժուն և Թէ անշարժ, ո՛ւր ալ գտնուին ու ի՛նչ բնութեամբ ալ լինին անոնք, կըկտակեմ ու կը թողում Ամերիկեան Պօրտ ընկերութեան, որ օտար երկիրներ միսիոնարներ կղրկէ, որ կազմակերպուած է Մ՚Էսաչուսեցի մէջ 1812ին, ևոր ճանչցուած է Նիւ-Եօրքի նահանգային օրէնքներով։ Ըհչեալ ընկերութեան կհրամայեմ իրեն կտակուածէն գործել 5.000 (հինգ հազար) տոլար ու առանձին չահագործել և տարեկան եկամուտը՝ մինչ որ կենդանի է, տալ քրոջս Գուրիկ Գահրամանեանին, որ Նիւ-Եօրքէն Եօնքըրսցի Թովմաս Գահրամանեանի ամուսինն է. նմանապէս գործել 2.500 (երկու հազար հինգ հարիւր) տոլար և տալ ասիական Թուր-

քիոյ մէջ Հայաստանի Տիգրանակերտ քաղաքում հաստատուած Հայոց Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն, ուր կպահպանուի հօրս գերեզմանը։

Ամբողջած բոլորը կուզեմ որ գործածուի ստորև յայտնուած փափագիս իրագործմանը, որ է մի հիւանդանոցի հաստատութիւնը, անոր կահաւորուելը և պահպանումը յիշեալ Տիգրանակերտ քաղաքին մէջ, որ իմ ծննդավայրս է։ Այս կը փափագիմ հայրենակիցներուս կարօտութեան և մխիթարութեանը համար։ Ցիշեալ Պօրտ ընկերութեան կհրահանգեմ որ սոյն նպատակիս իրագործումը դասէ իր օտար եկիրներու գործոց չարքին մէջ. իսկ եթէ յիշեալ կազմակերպութիւնը ուզէ սոյն գործը յանձնել ուրիշ ձեռքերու և կամ կազմակերպութեան, անկարելի տեսնելով դորա կատարումը իր գործակալներու, մի. սիօնարներու և կամ պաշտօնեայներու ձեռամբ, այդ պարագայի մէջ այդ անձանց կամ կազմակերպութեան ընտրութիւնն ալ կձգուի յիշեալ Պօրտի իրաւասութեան ներքև։

Ի վերջոյ, կհրահանգեմ կտակարարս թէ իր ձեռօք յիշեալ Պօրտ ընկերութեան յանձնուելիք ստացուածքս յանձնելէ առաջ, անոր միջէն գնէ իմ գամբարանիս համար գեղին մը ու չինէ վրան յարմար յիշատակարան մը, որոնց ծախքը 3.000 (երեք հազար) տոլարէն աւելի և 2.500 (երկու հազար հինգ հարիւր) տոլարէն պակաս չլինի։

Արդ մի միայն կվաւերացնեմ այս կտակի մէջ ամփոփուած կամքս ու վկայութիւնները, իսպառ ժխտելով այլ կամեցողութիւնք ու վկայութիւնք. կստորագրեմ ու կկնքեմ զայս, ստորև դրուած վկաներու ներկայութեամբը, յամի Տեառն հազար ութը հարիւր իննսուն վեցի յունիսի երրորդ օրը։

Ասլան ՍԱՀԱԿԵԱՆ
(կնիք)

1896 յունիս 3

Եօնքըրս

Կտակս յայտարարուած ու խոստովանուած ու կնքուած է Ասլան Սահակեանի միջոցաւ մեր ներկայութեամբը, և այս կտակըյար և նման է յայտարարուածին ու կնքուածին, որուն և մեք իբրև նքրանց վրայ կվկայենք ու իրարու ներկայութեամբ կստորագրենք

Եօնքըրսհն · Ճօզ. Ս. ԼՕՌԹՈՒՐ
» ՓԻԹԸՐՃ.ԷՒՓԻՆԿ
» Ճօն. Ս. ՔԻԼԸՐ

ՅՈՐԵԼԻՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ

Քաղաքիս ազգային Ս. Սահակեան իտատիէ վարժարանի ուսուցչական մարմինը որոշած է առաջիկայ յունիս 30ին (Հ. տ.), Ս. Թարգմանչաց տօնին օրը, Յորելեանը կատարել իր երեք վաստակաւոր պաշտօնակիցներուն երկարամեայ կրթական արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւնը գնահատելու համար։

Յորելինական յանձնաժողովս պատիւ ունենալով ծանուցանել այս ձեռնարկը, կը սիրէ յուսալ թէ արձագանգ պիտի գտնէ ան կրթական մշակներու, յարգելի Յորելեարներու բազմաթիւ աշակերտներուն և կըրթասէր հասարակութեան բոլոր խաւերուն մէջ։

Յորելինական Յանձնախմբին
Ատենադպիր Նախագահ
Ա. ԳՂԼՏՐԵԱՆ Գ. ՕԶԱՆԵԱՆ

Շնորհաւորութիւններ, նուէր և այլն ղրկել Յանձնախմբի Նախագահին հետեւեալ հասցէով

Գագիկ Օզանեան
Merzifoun (Turquie) *Մարզուան*

ՅՈՐԵԼԵԱՐՆԵՐ

Պօղոս վարժապետ Անդրէասեան
Յիսնամեակ (1861–1911)
Հաճի Բարսեղ Ալտէէկեան
Քսանըհինգամեակ (1885–1911)
Մամիկոն վարժապետեան
Քսանըհինգամեակ (1885–1911)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱՐՆԵՐԻՆ ՊԱՏԱՀԱՒԱԾ ԱՂԷՏԸ

Կիրակի առաւօտ, իսի–լէ–Մուլինօի մէջ, սաւառնակներէն (aéroplane) *Բարիզէն Մատրիտ օդագնացութեան մրցումը սկսուած միջոցին աղետալի դէպք մը պատահեցաւ։*

Վարչապետ Տ. Մօնիս և պատերազմական նախարար Տ. Պէրգօ գնացած էին ներկայ գտնուիլ Սաւառնակներէն մէկ մասը ճանբայ ելած էին արդէն և առաւօտեան ժամը 6 ½ի տեսնուելը երբ վերջընթեր սաւառնակը որ կը վարէր Տ. Դրէն, ճանբայ ելնելու վրայ էր, վար ինկաւ այնպիսի արագութեամբ որ ժամանակ չունեցան քաշուելով հեռանալու Տ. Մօնիս և Տ. Պէրգօ որ այդ միջոցին կանցնէին անկէ։ Տ. Պէրգօ, պատերազմական նախարարը, տեղնուտեղը մեռաւ. իսկ վարչապետ Մօնիս ծանրապէս վիրաւորուած, արիւնաթաթախ և առերևոյթս յուսահատական վիճակի մը մէջ փոխադրուեցաւ։ Բժիշկները որ այժմ կը դարմանեն զինք, յոյս կուտան մի քանի շաբաթէն առողջացնելուն։

Տ. Մօրիս Պէրգօի թաղումը պիտի կատարուի առաջիկայ ուրբաթ օր, Ազգին կողմէն յուղարկաւորութեան հանդէսը կատարուելով։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կ. պոլսէն մայիս 16ին հեռագրած են Ֆրանսական թերթերին. « Սրուսաղէմի երեսփոխան Ռուհի էլ Խալիտ ժողովին մէջ ներկայացուց սիոնականութեան վտանգները։ Ըսաւ թէ օտարահպատակ 80.000 իսրայէլացի կայ Սրուսաղէմի մէջ և թէ Սամարիա նահանգին մէջ հրէական բազմաթիւ գիւղեր կան ուր օսմանեան ոչ մէկ պաշտօնատար կայ։

« Տ. Վարդգէս, հայ երեսփոխան, հարցուց որ միթէ կուզեն վարուիլ իսրայէլացիներուն հետ այնպէս ինչպէս կը վարուէին հին ըէժիմի օրով Հայերուն հետ։ Յանդիմանեց կառավարութեան թէ կը թողու Փիւրտերին որ հարստահարեն Հայերը։»

— *Պաշտօնական տեսանին որոշումով դադարման դատապարտեցան Քիւրքերէն « Թանին », « Սըրաթը մուսթագիմ », « Թանզիմաթ » և յունարէն « Նէոլոգոս » օրաթերթերը, « անձնական նուիրեալ զրպարտելուն և յուզումնառիթ լոդուածներ հրատարակելնուն պատճառով։»*

Այս առթով կ. պոլսէն մայիս 19ին հեռագրած են Փարիզի « Ֆիկարօ »ին. « Թանինի դադարումը սաստիկ դժգոհութիւն պատճառեց Երիտ. Թիւրքերուն և չպիտի բարեփոխէ Գամիդէին ու Մահմուտ Շէվքէթ փաշաին միջև արդէն ձգտուած յարաբերութիւնները։ Երկուառաւօտ Շէվքէթ փաշան իմացուց մեծ եպարքոսին թէ պատերազմական ատեանը որոշած է դադրեցնել « Թանզիմաթ »ը և « Թանին »ին ալ զեկոյց մը ղրկել բանական պիտի համարի օրովհետև սա ինքնապաշտպանութեան վիճակին մէջ կը գտնուի. այլ սակայն կէսօրէն յետոյ ներքին գործերի նախարարին յանձնուած էր երկու օրագիրներն ալ դադրեցնելու համար պատերազմական ատեանին տրուած որոշումը և նախարարն ալ իր հաւանութիւն տուած էր, առանց դիմելու եպարքոսին։

« Թանին »ի տեղ, իբրև օրական երիտ. Թիւրքերի, « Ճէնին » անունով օրաթերթ մը սկսաւ հրատարակուիլ, եւ ժողտական նախորդ նախարար Ճավիտ պէյի պատասխանատու–տնօրինութեամբ։

— *Անցած ուրբաթ օր սէլամլըգի արարողութեան միջոցին փոքրիկ միջադէպ մը պատահեր է որ այլընդայլոյ զրոյցներու և երկիւղի պատճառ դարձեր է։*

Սուլթանը սէլամլըգին երթալու համար պալատէն դուրս ելած միջոցին, էշզրուժէն նոր եկած 12 Փիւրտեր որոնց հողերը բռնութեամբ գրաւած է եղեր ծանօթ ոճրագործ քիւրտ չեզապետ Հիւսէյին փաշան, կը փորձեն աղերսագիր մը տալ Սուլթանին։ Ոստիկանները կարգիլեն և կը ձերբակալեն այդ 12 Փիւրտերը։ Հանդիսատես բազմութեան մէջ սարսափը կը տիրէ, կարծելով թէ Սուլթանին դէմ ոճրափորձ մ'ըլլած են այդ Փիւրտեր և իրարանցումի միջոցին հեծելազօրքի սպայ մը ձիէն վար կիյնայ ու կը վիրաւորուի։ Փիւրտերը կարճակուին յետոյ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՐԲԸ

Լեռները, ձորեր ես կը չըլլիմ
Ես դառնէ դուռ կը թափառիմ.
Տեղ մը չըկայ ուր ես հանգչիմ
Ու հոն հանդարտ հանգիստ նայիմ։

Անկողինըս զիս չի պահեր,
Կորովս ալ է ինձմէ փախեր,
Մարդիկ այլ ևս զիս չեն սիրեր,
Գէշ է, կըսեն, մեզմէ փախի՛ր։

Ո՛հ Տէր Աստուած, ալ հերիք է,
Զիս վերցուր այս փուճ աշխարհէն
Կամ տուր ինծի հայրիկ, մայրիկ
Որ հոգան զիս ընեն մըտիկ։

Աւե՛ղ, չըկայ մէկը ինձ մօտ,
Ամէնք թողած գացած են հոդ.
Թերևս չուտով ես ալ երթամ,
Անուշ մօրկանս գիրկը ինամ։

Օրըստ օրէ ես կը հալիմ,
Ժամէ ի ժամ հոս կը մաշիմ.
Մէկը չունիմ մըխիթարող,
Ըզկայ մէկը զիս հոգացող։

Ե. ՄԻՐԻԱՆ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՑ

ՀԱՑԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ի Տարի–1911

Տարեկան բաժնորդագինն է ամէն երկրի համար 15 Ֆրանգ : Հասցէ՝

Rédaction de la revue « Handess Amsorya »

VII/2 Mechitharistengasse, 4

VIENNE (Autriche)

ԱԶԱՏ ԼԱՄԱՐՏ

Օրաթերթ

	Տարեկան	Վեցամսեայ
Կ. Պոլիս.....	75 ղրուշ	40 ղրուշ
Գաւառները...	100 »	50 »
Ամերիկա.....	6 տոլար	3 տոլար
Ուրիշ երկիրներ	30 Ֆրանք	15 Ֆր.

Գաւառի բաժանորդները ձրի կը ստանան նաև Շաբաթաթերթ–Ազատամարտը։

* * *

Շաբաթաթերթ « Ազատամարտ »ի առանձին բաժնորդագրութիւն

Կ. Պոլիս տարեկան	20	ղրուշ
Գաւառները »	25	»
Արտասահման »	6	Ֆր.

Օրաթերթ « Ազատամարտ »ի արտասահմանեան ուղղակի բաժանորդներուն 5 Ֆրանք։

Հասցէ՝ Rédaction du journal AZATAMART.

Constantinople (Turquie):

Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Արմաշիսի խմբագիր–տնօրէն Մ. Փորթուգալեանի գրական և հասարակական գործունէութեան յոբելեանը տօնելու համար Մարսէյլի մէջ ալ մասնախումբ մը կազմուած է որ հրատարակութեան համար մեզ ղրկած շրջաբերականով մը կոչ կընէ փութալ ուրիշ տեղեր ալ յանձնախումբեր կազմել նոյն նպատակի համար։

Մարսէյլի Յորելեանական Յանձնախումբի անդամներն են Տիարներ Մ. Տէր–Աթանասեան (Ատենապետ), Գ. Յովհաննեան (Ատենադպիր), Վ. Վահունի (Գանձապահ), Վ. Ղազարեան, Գ. Շահլամեան, Օ. Կիւլէսէրեան և Օ. Պալթայեան։ Թէև Տիար Պալթայեան արդէն մեկնած է իր հայրենիք կեսարիա այցելելու համար, բայց որովհետև քիչ առեն պիտի վերադառնայ Մարսէյլ, կը շարունակէ Յանձնախմբին անդամակցութեան իր պաշտօնը։

Յանձնախմբին թղթակցութիւն, տեղեկութիւն, հաշիւ և այլն ղրկելու համար դիմել Ատենադպրի հասցէին որ է K. Hovnanian, 5 rue Saint-Cannat: MARSEILLE (France), իսկ ամէն նուիրատուութիւն, մանտա և այլն ղրկել Գանձապահին հասցէով (V. Vahouni, rue Saint-Jacques, 119)։

ՏՆՕՐԷՆ—ԻՄՐԱԳԻՐ
Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

ՄԱՐՍԷԼ
Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեանի
Le Gérant: François CARRIER.
Marseille. — Imprimerie du Midi